

● Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն ●

ՖՐԻԿԸ ՊԱՏՄԱՔՆՆԱԿԱՆ ԼՈՅՄԻ ՏԱԿ: -
Գրեց՝ Աշոտ Յովհաննիսեան: Փոքրա-
ծաւալ, կիսալաթ կազմ, Էջ 132: Երե-
ւան, 1955:

Աշոտ Յովհաննիսեանի այս փոքր ուսումնասիրութիւնը խիստ շահեկան եւ կարեւոր նպաստ մըն է Ֆրիկի անձին, կեանքին ու գործին մասին։ Համոզիչ է իր փաստարկութիւնը մասաւս եւ մասաւսիքի մասին եւ ընդունելի։ Ֆրիկի դործածած Հարգայ տեղանունին ստուգումը, որ Կիլիկիոյ համանուն տեղւոյն հետ նոյնացուած էր, Յովհաննիսեան կը լուծէ։ Այս երկուքն ալ խիստ կարեւոր նպաստներ են նիւթին մասին։ Իսկ ի վաճառքաւորաց թնճուկը արդէն Հ. Ակինեան բնագրի սրբապարտութեամբ լուծած էր Հանդէս Ամս.ի 1953ի դրախտականին մէջ։

Կարեւոր խնդրի է թէ Ճրիկ թողուցա՞ծ է ուրիշ երկեր՝ բացի ցարդ ծանօթ բանա-
տեղծութիւններէն: Շատ թեթեւ ակնար-
կութիւն մը ունինք, նոյնիսկ Ճրիկէն,
հայրեններու եւ առականերու մասին, որոնք
սակայն ցարդ անծանօթ վը մնան մեր ձե-
ռագիրներուն մէջ: Աշոտ Յովհաննիսեան՝
Ճրիկէն մէջբերումներով աղբեցութեան
հետք կը փնտոէ Աղեքսանդրի վարուց կա-
ֆաններուն վրայ (էջ 102-104) եւ հետզհե-
տէ կ'եզրակացնէ. «Հարցը չի սպառուում
Ճրիկի առանձին տողերի կամ նրա աղբե-
ցութեամբ զրուած առանձին կաֆաների
մատնանշումով: Աղեքսանդրի կաֆաների
իմաստը — մարդու եւ նրա բախտի կապը,
բախտի եւ Աստծու կապը — նոյնն է Ընդ-
դէմ փալաքիմ քերթուածի հետ: Բոլոր
կաֆաների մէջ իշխում է գլխաւոր այն
միտքը՝ թէ ամէնքը ենթակայ են անողոք
Փալաքին, անգամ աշխարհի հզօրները եւ
սրանց մէջ նոյնիսկ Մակեդոնացի ամենա-
յաղթ աշխարհակալը» (104):

Նախ Յովհաննիսեան պէտք է ապացու-

ցանէ թէ Ֆրիկն է որ աղգած է Աղեքսանդրի Վարուց կաֆաներուն վրայ, եւ ոչ թէ այդ կաֆաները աղգած են Ֆրիկի վրայ: Նիւթը մարդու եւ նրա բալտի կապը, բալտի եւ Աստծու կապը՝ Ֆրիկի ստեղծագործութիւնը չէ կարելի նկատել: Այդ նիւթը լաւ ծանօթ է, օրինակ, պարսիկ բանաստեղծութեան մէջ, նախ քան Ֆրիկ: Ասիկա խախտու աբարկած մը պիտի ըլլայ եթէ լրջօրէն նկատի առնուի իբր աղղեցութեանց որոշում:

Յուլհաննիտեան, սակայն, կ'երեւի թէ հետեւելով Խոսրոսաղբ ուտելով կը բացուի սկզբունքին, կը դբէ վերի տողերէն անմիջապէս վերջ. «Ե՞րբ կամ ո՞ւմ՝ ձեռքով են մտել Փրիկեան կաֆաները Աղեքսանդրի պատմութեան մէջ» (էջ 104)։ Աղեքսանդրի Վարուց պատմութեան մէջ Փրիկեան ձեւով կաֆաներ չենք գտներ։ Արդարեւ Աղեքսանդրի Վարուց ձեռագիրները մեր մէջ որոշ թուականով 1525էն առաջ գոյութիւն չունին, եթէ նկատի չառնենք Վենետիկի Մխիթարեան մեր վանքին խիստ հաշմուած մանրանկարեալ օրինակը, որ հաւանաբար ԺԵ. դարու հնութիւն ունենայ։

1525ի օրինակը ուրեմն հնագույն օրի-
նակն է, ճոխ կերպով մանրանկարեալ, որ
այժմ իմ հաւաքմանս մաս կը կաղմէ: Սա-
կայն անմիջապէս աւելցնենք որ Աղեքսան-
դրի Վարուց արատուութեան երկու տեսակ
ձեռագիրներ հասած են մեզի: Առաջինը՝
առանց որեւէ կաֆաներու, եւ երկրորդը՝
կաֆաներով: Ասոնցմէ առաջին խումբը
չառ հաւանաբար Նախակէչառեան ծա-
ղում ունի: Ժսկ երկրորդ խումբը՝ Կէչա-
ռեցիի Բարառնութեամբ որոշուած՝ Կե-
չառեան պէտք է կոչենք: Զենք զիտեթ թէ
Կէչառեցիէ առաջ Վարքը ունէ՞ր կաֆա-
ներով ընդելլուղեալ բնագիր մը: Եւ եթէ
կար նախակէչառեան կաֆաներով բնագիր
մը, ո՞վ աւ ե՞րբ ընդելլուղած էր կաֆա-
ները ալդ Վարքի բնագրին մէջ: Ֆրիկի
բաժին հանել այդ կաֆաներէն՝ որեւէ
պատճառ չունինք: Ֆրիկ ցարդ յայտնը-

ւած նիւթերէն նման իրաւունք մը չի ստա-
նար, եւ ոչ ալ ինք կամ ո եւ է ուրիշ մը
նման վերագրում մը կ'ընէ: Յետոյ Յրիկ
մինչեւ իր հարստութեան կորուստը՝ կ'ե-
րեւի թէ բանաստեղծութեամբ զբաղած
չէ, քանի որ իր բանաստեղծութիւնները
ճոխութեան եւ հարստութեան մէջ ապրո-
ղի մը գործերը չեն, այլ ընդհակառակը:
Յետոյ Յրիկ կը սիրէ ստորագրել իր ստեղ-
ծագործութիւնները, եւ սակայն Աղեքսան-
դրի վարքին մէջ ոչ մէկ տեղ Յրիկի ան-
ունան կը հանդիպինք: Գալով Յրիկի հայ-
րեն կամ կաֆաներ դրած ըլլալուն, ասի-
կա երբեք ըսել չէ որ վարուց համար ալ
կաֆաներ դրած ըլլայ: Աղեքսանդրի վա-
րուց կաֆաները դրողները բոլորն ալ թո-
ղուցած են իրենց վկայութիւնը: Նախ իւ-
շատուր Կեչառեցիին, որուն բնադիրը թէեւ
չէ հասած, սակայն որոշ են վկայութիւն-
ները: Յետոյ Գրիգորիս Աղթամարցի, ո-
րուն ոչ միայն կաֆաներով, այլ եւ զմայ-
րելի մանրանկարներով հզակւն ձեռագը-
րը, Մարգար Արճիշեցիի ընտիր գրչու-
թեամբ, հասած է մեզի 1525էն, եւ այժմ
մաս կը կազմէ իմ հաւաքածոյիս: Ատկէ
տասը տարի վերջ օրինակուած է Երուսա-
ղէմի մանրանկարներով անաւարտ օրինա-
կը, նոյն իմ գրչէս եւ մանրանկարողէն:
Հուսկ Յովնասայի Սեբաստացի, որուն օրի-
նակը կը դառնուէր Պերլինի մատենադարա-
նը. եւ Զաքարիա Գնունեցի, նոյնպէս ճոխ
մանրանկարեալ, որ այժմ կը գտնուի
Մանչեսթրի Ճամ Ռայլընտ մատենադա-
րանին մէջ:

Աղեքսանդրի Վարժին նուիրուած կան
նաեւ կաթայաշարքեր, սակայն պէտք է
խնամքով քննել զանոնք, որովհետեւ կա-
րելի է որ Վարժէն իրենց ընդելուդեալ տե-
ղերէն զատուած հանուած են այդ կաթա-
յաշարքերը իբր զատ գործ, եւ իւրաքան-
չիւր արտադրող ինքն իրեն թոյլ տուած
է ձեռնմխումներ ընել անոնց շարքին ալ,
ձեւին ալ եւ իմաստին ալ մէջը:

Ուրեմն տարակուսական է Ֆրիկին վե-
րագրել որեւէ մասնակցութիւն Աղեքսան-

դրի վարուց կաֆաներուն մէջ: Եթէ ճիշտ է որ Ծրիկ հայրեններ գրած է, մենք զանոնք այլուր փնտռելու ենք, եւ ոչ թէ վարքին կաֆաներուն շարքին:

Անընդունելի է որ Կեչառեցիի անունով պահուած Աղեքսանդրի պատմութեան տաղաշարքը (Երեւանի թիւ 7709 ձեռագրէն), ինչպէս որ Մ. Ալլալըեկեան կ'ըսէ եւ Յովհաննիսեան ալ կ'ընդունի՝ «մտցունել է Աղեքսանդրի արձակ պատմութեան մէջ, իսկ աւելի ուշ, այդ պատմութեան մէջ տարբեր իմբատրումներով ու խմբագրութիւններով մուտք են գործել նաեւ հայրեններ, առնուած Կեչառեցուց, Ֆրիկից, Երզնկացուց, Քուչակից եւ այլն» (էջ 106) :

Հոս մենք կը հանդիպինք մէկէ մեկը
սխալ հետեւութեանց: Նախ սխալ է որ
կաֆաները առանձին դրուած եւ յետոյ
«մտցունել» են Աղեքսանդրի Վարուց պատ-
մութեան մէջ: Կաֆաները, զոր կը գտնենք
Վարուց մէջ նոյնիսկ՝ Վարուց համար
դրուած են: Նոյնքան սխալ է որ աստոնք
տարբեր խմբաւորումներով եւ խմբա-
դրութիւններով հայրեններ են, առնուած
Կեհառեցուց, Ֆրիկից, Երզնկացուց, Քու-
չակից եւ այլն:

Կեչառեցիի կաթաները Վարուց մէջ
միայն Վարուց Համար գրուած են, եւ ի-
րենց որոշ տեղերուն մէջ ընդելուզուած :

Յրիկէն կաճաներ անծանօթ են Աղեքսանդրի Վարուց մէջ:

Ներզնկացիներն՝ եթէ Պլուզն է՝ կամ եթէ նոյնիսկ Ծործորեցիներն է, կաֆաներ չէ գորած վարուց համար, եւ ոչ իսկ հայրեններ: Իր անուշով երգեմն հերկայացուած հայրենները մեր գրիչներուն ախալ վերադրումներն են: Ոչ Պլուզ եւ ոչ ալ Ծործորեցի գրած կրնան ըլլալ ռամկօրէն: Իսկ եթէ յիշեալ Ներզնկացիներն՝ Կոստանդնուի կ'աւանակէ, մենք ցարդ հանդիպած չենք Կոստանդնուի Ներզնկացի հայրենի մը իսկ:

Գուհակ մը գոյութիւնն չունի իբր հայ-
րեն գրող: ԿաՖանետրու կամ հայրեններու

